

Východní Německo mělo totiž oficiálně navazovat na tradici německé říše neporušenou nacistickým režimem.

Zcela v kontrastu k východnímu bloku měla být Spolková republika pouhým politickým provizoriem. Nicméně bez zakládajícího mýtu si nemůže dlouho vystačit žádný politický útvar, jak upozorňuje Münkler, a zde se jím brzy stal tzv. hospodářský zázrak a měnová reforma. „Jádrem zakládajícího mýtu Spolkové republiky nebyla politická ústava, ale ekonomické uspořádání“ (s. 458). Münkler dále s trochou nadsázky poznamenává, že západní Němci se tak vlastně v očích svých evropských sousedů očistili od stínů své minulosti a začali být znovu uznáváni, neboť „nepřicházeli jako dobyvatelé v uniformách a s ocelovými helmami, ale jako rekreanti v plavkách a s penězi“ (s. 465).

Poslední kapitola pátého oddílu je spíše dovětkem než skutečnou studií ve smyslu předchozích pojednání a nabádá k zamyšlení nad rolí a významem mýtů v Německu posledních let. Všimá si, jak prázdné místo po politických mýtech a velkých příbězích zaplnila média, aniž by jejich produkce byla schopna skutečně mýty nahradit. Nicméně Münkler nevykazuje politické mýty na smetiště dějin, naopak zdůrazňuje jejich význam pro budoucnost státu, jak ukazuje výrok zařazený na úvod naší recenze, který by teď měl být o něco srozumitelnější.

Kniha Herfrieda Münklera o mýtech Němců sice není tak výjimečná svým tématem, vždyť i v českém prostředí nalezneme několik podobných prací např. od Dušana Třeštíka, Vladimíra Macury, Jiřího Raka a nejnověji také Pavla Kosatíka, ale jedinečnost jeho díla spočívá v tom, že poskytl mýtické naraci Němců politický rámec. Politický mýtus je totiž kategorie, o níž se v dílech našich autorů příliš nemluví, respektive se s ní nijak systematicky

nepracuje. Dílo, které Münkler předložil, tak nabízí ještě zcela jiný úhel pohledu a jak autor celkem přesvědčivě dokazuje, ne právě zanedbatelný pro porozumění národní minulosti, přítomnosti a snad i pro odhad budoucnosti. *Die Deutschen und Ihre Mythen* zdaleka není dílo určené pouze Němcům. O to víc je škoda, že by si jeho český překlad vyžádal četné úpravy, aby byl podle našeho názoru srozumitelný i českému čtenáři, který se hlouběji nezabývá německými dějinami a kulturou.

Petra Kultová

Grace Davieová: Výjimečný případ Evropa. Podoby víry v dnešním světě. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009 (z anglického originálu *Europe: The Exceptional Case. Parameters of Faith in the Modern World* vydaného v roce 2002 nakladatelstvím Darton, Longman & Todd přeložil Tomáš Suchomel), 208 stran.

Známa britská socioložka náboženství Grace Davieová, působící na Univerzitě v Exeteru v jihozápadní Anglii, se v České republice uvedla hned nadvakrát: v roce 2009 vyšel český překlad její knihy *Výjimečný případ Evropa* a 11. října 2010 pronesla v rámci Fora 2000 na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze přednášku „Náboženský život v současné Evropě“. Seznámení se s Davieovou, jež představuje nepřehlédnutelnou postavu v bádání o současné evropské religiozitě, je pro českou sociologii, religionistiku a teologii důležitým momentem.

Ze zájmu o náboženskost současné Británie (kniha *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging* z roku 1994) a následně západní Evropy obecně (kniha *Religion in Modern Europe: A Memory*

Mutates z roku 2000) vzešel autorčin záměr nahlédnout tentokrát Evropu *zvenčí*, tj. zjistit, jak je to s její religiozitou ve vztahu k ostatním částem světa. Výsledek tohoto přístupu je pozoruhodný: není to evropský model náboženskosti, co se ve světě všeobecně prosazuje; naopak, tou „divnou“ či „výjimečnou“ je sama Evropa.

Davieová tak zasazuje poslední ránu klasické „sekularizační tezi“, předpokládající postupné vymizení náboženství z veřejného (nebo dokonce i soukromého) života, a také hluboce zakořeněné představě, že sekularizace a modernizace kráčejí ruku v ruce. Autorka chce dokázat, že urbanizace a modernizace ve světě nevedou automaticky k poklesu náboženské víry a praxe, naopak, náboženství za těchto okolností často vzkvétá, a je to spíše Evropa, jež je „mimo“ a jež si nechce připustit, že „evropské náboženství není modelem pro export“ (s. 10).

Davieová nejprve stručně charakterizuje evropskou (resp. západoevropskou) situaci. K sekularizaci tu nepochybně dochází, především v podobě odklonu od aktivní přináležitosti k tradičním náboženským institucím. Náboženská citlivost se však nevytratila, spíše se přetavila do individualizovaných a deinstitucionalizovaných podob, do jakési „víry bez příslušnosti“ (*believing without belonging*). Pojetí historických církví jakožto *veřejných služeb* přeje konceptu „zástupného náboženství“ (*vicarious religion*), kdy většině lidí postačuje, že ona hrstka praktikujících udržuje náboženství *za ně*, že zpřítomňuje kolektivní paměť, do jejíhož lůna je možné se v případě potřeby navrátit. Náboženství z Evropy nevymizelo, spíše se proměnilo (*mutated*), a „Evropané nejsou ani tak méně náboženští než lidé v jiných částech světa, jako spíše náboženští jinak“ (s. 11).

V následujících kapitolách Davieová konstruuje *vzorce religiozity* či *náboženské*

aktivity mimoevropského světa, které nabývají významu *ve vztahu* k evropské situaci. Případové studie nás seznámí s čínorodým a horlivým *náboženským threm* ve Spojených státech amerických; navštívíme Latinskou Ameriku zachvácenou rozmachem *letničního hnutí*; na případě Afriky sledujeme pokusy o *obrácenou misi*, kdy Afričané hodlají evangelizovat Evropu; na Filipínách a v Jižní Koreji jsme svědky *rozkvětu náboženství* navzdory výrazné modernizaci. V Evropě se neujímá ani náboženský trh, ani letniční hnutí; africká obrácená misie zpochybňuje evangelizační privilegium Západu a asijský náboženský rozmach evropské sepjetí modernizace a sekularizace. A tak je pro Davieovou – jako pro Petera L. Bergera – svět „stejně horlivě náboženský jako kdykoli v minulosti“.

Úkolem recenzované knihy je „ukázat ‚omezenost‘ jak samotného případu Evropa, tak i sociologických teorií, které na jeho základě vznikly“ (s. 12). *Teorie sekularizace* možná objasňuje náboženskou situaci v Evropě a *teorie racionální volby* tu v USA; obě však vyrůstají ze specifických historických kořenů a nelze je automaticky aplikovat jinde. V Davieové se ozývá – antropologicky řečeno – historický partikularismus, kulturní relativismus či kontextualismus, když přiznává každému regionu jeho *jedinečný historiko-kulturní vývoj*, stejně jako když zdůrazňuje kulturní podmíněnost sociologických teorií, které na jeho základě vznikají. Jak říká, „mapy Alp nelze jednoduše přenést do Skalistých hor či And (anebo naopak)“ a „používat chybné *konceptuální* mapy je stejně zavádějící (a dokonce i nebezpečné) jako používat chybné mapy zeměpisné“ (s. 181). Davieová se odvolává na ohebnější model sekularizace Davida Martina a koncept „mnohočetných modernit“ Shmuela N. Eisenstadta, kteří nabízejí

„mapy“ pružnější a citlivější. Vzpomenout bychom také mohli na přítomné prvky postkolonialismu, který svět decentralizuje a konstatuje, že Evropa a USA již nejsou středy světa diktující vzorce, jež bude zbytek světa následovat.

Nicméně je třeba zdůraznit jednu věc: recenzovaná kniha je v první řadě o *institucionalizovaném křesťanství v současném světě*. Davieová většinou hovoří o náboženství ve veřejné sféře, o institucích a členství v nich, nikoli o náboženskosti obecně; ve všech případových studiích se navíc soustřeďuje na jediné náboženství – na křesťanství. To, že je religiozita omezena na výlučně aktivní participaci na výlučně křesťanských institucích, má své důsledky: dozvídáme se, jak je to s příslušností, ale nedozvídáme se mnoho o *víře*; akcentujeme rozkvět křesťanství, uniká nám však *náboženská situace v celku*. Pravda, v případech západní Evropy a USA se zdá, že Davieová ví, o čem mluví, a pojímá zdejší náboženskost značně komplexně; ostatní příklady ale působí jako výseky z daleko bohatší reality: ostatně autorka to nepopírá a přiznává, že hranice Západu nepřekročila, a ve svých studiích tak vychází jen ze sekundárních zdrojů. Avšak opravdu jsou teď Korejci obecně náboženštější, než byli třeba před sto lety? Skutečně moderní Latinoameričané interpretují a spravují své životy náboženštěji než jejich tradiční předkové? Nepochází tu ke *zkreslení religiozity*, nebo dokonce k *zproblematizování základního argumentu*? Z materiálu, který Davieová předkládá, vyplývá jediná věc: křesťanství (vymezené sociologicky jako víra, k níž se lidé hlásí a na jejíchž institucích participují) ve světě prosperuje. To však neříká nic o tamním rozkvětu nebo úpadku náboženství či religiozity obecně, a tedy ani o tom, zda modernizace přeje či nepřeje lidské religioziti.

Z tohoto druhu kritiky vyplývá další, totiž podezření, že se Davieová nechává příliš ovlivnit svými sympatiemi vůči náboženství. Není pochyb o tom, že současný svět zaplavují nové vlny a podoby náboženské víry i praxe, v soukromém i veřejném životě, které ještě před třiceti lety předvídal málokdo. Skutečně je třeba brát náboženský faktor jako integrální a normální součást společnosti vážně. Na straně druhé, krácejíc ve stopách své francouzské kolegyně Danièle Hervieu-Légerové, protěžuje Davieová náboženské tradice a instituce, a blíží se tak přívržencům *teorie kolektivní paměti*, kteří „zpřetrhávání řetězce tradice“ nevidí rádi. Jsou ale opravdu pro současné Evropany paměť, historické církve a tradice tak podstatné, anebo je to problém jen několika málo romantiků?

Tato záležitost vynikla v situaci, kdy se Davieová vydala do hluboce sekulárních Čech, do oněch „nesnadno zmapovatelných mokřin ležících mezi oběma polovinami evropského světadílu“ (s. 11), aby i tady otestovala svůj koncept „zástupného náboženství“: mnoho porozumění se jí nedostalo. Také její obvyklá otázka – jak se vy, sekularizovaní Evropané postavíte k tomu, že je svět „stejně horlivě náboženský jako kdykoli předtím“? – vyzněla na české přednášce trochu nepatřičně.

Ačkoliv Davieové kniha *Výjimečný případ Evropa* nepředstavuje její nejvýznamnější či nejznámější dílo, je reprezentativní alespoň v tom smyslu, že seznamuje českého čtenáře nejen s jejími postupy a koncepty a s diskursem současné sociologie náboženství, ale i s některými málo známými daty z různých koutů světa. Přes všechny výtky, které můžeme na adresu Davieové vznést, je třeba ocenit autorčin upřímný a otevřený postoj, přičící se neužitečným univerzalistickým teoriím a generalizacím. Náboženská situace není

odlišná jen ve srovnání různých kontinentů, ale i jejich regionů: západní Evropa je jiná než ta východní, sever jiný než jih, Polsko jiné než Česká republika. Sociologie náboženství má být podle Davieové citlivá k ekonomickým, politickým, historickým a kulturním specifikům, ke kontextu a změně: „západní Evropa sice může být jedinečná, ale v žádném případě není statická“ (s. 185). Lze si jen přát, aby i další autoři byli schopni myslet a psát tak pokorně a nedogmaticky, jak to činí Grace Davieová.

Jan Kapusta

Pavel Kosatík: *České snění*. Praha: Torst, 2010, 400 stran.

Český publicista Pavel Kosatík je především autorem politických biografí, v minulosti se mimo jiné věnoval například životům manželek českých prezidentů (*Osm žen z Hradu*. Praha: Mladá Fronta 1993 a další rozšířená vydání), bankéře Jaroslava Preisse (*Bankéř první republiky*. Praha: Motto a RIF 1996) nebo komunistických funkcionářů Gottwaldovy KSČ (*Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka 2004, spolu s Karlem Kaplanem). Jeho nový autorský počín, kniha esejí nazvaná *České snění*, na jeho dřívější práce tematicky navazuje, zároveň se jim ale svým širším nebiografickým záběrem poněkud vymyká a představuje v jeho tvorbě krok novým směrem.

České snění je koncipováno jako soubor Kosatíkových kulturně-historicky zaměřených textů, které původně vycházely jako seriál v časopisu Týden. Původní eseje byly revidovány a doplněny poznámkovým aparátem a rejstříkem, jedna z nich byla vyřazena a jiná naopak nově dopsána. Vznikla tak kniha, jež částečně přesahuje původní publicistický formát a lze ji zároveň do jisté míry považovat za autorské stano-

visko k některým dosud diskutovaným aspektům českých kulturních dějin.

Oněmi „sny“, z nichž každému je věnována jedna z dílčích esejí, jsou v Kosatíkově pojetí v podstatě specifické mentality, soubory dobových sdílených představ o významu českého národa a místě Čechů ve světě, které se projevují formou konkrétních národních aspirací. Tyto aspirace mohou nabývat jak podoby politické, například v případě pokusů o rozšíření teritoria českého státu, tak i ryze kulturní, která je patrná například ve snahách o zdokonalování českého jazyka nebo v rámci sporu o Rukopisy. „Český sen“ v Kosatíkově pojetí obsahuje nejen samotnou ideu, ale i pokusy o její realizaci, ať už marginální nebo dotažené do konce – byť často hořkého a odlišného od původního záměru. Většinu autorem sledovaných témat je chronologicky možné zařadit do 19. a 1. poloviny 20. století, tedy doby formování moderní české identity a státnosti, přesahy do starších období či směrem k současnosti jsou spíše jen letmo načrtnuté. Patrná je zde přiznaná inspirace starší knihou Vladimíra Macury *Český sen* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998), pojetí prvku „snu“ je ale v obou knihách poněkud odlišné – Macurův český sen byl metaforickým vyjádřením myšlenkového světa českých „buditelů“ 19. století, zabýval se otázkou, *jací jsme si mysleli, že jsme*. U Kosatíka jde spíše o to, *čím jsme si mysleli, že bychom mohli být*.

Knihu otevírá obsáhlá esej *Sen o Slovensku*, která shrnuje české snahy vypořádat se s existencí Slovenska a Slováků v rámci obrazu vlastní národní identity. Sleduje vývoj myšlenky čechoslovakismu a jednotlivé české „kulturní mise“ na východ, ať už inspirované jednotlivci typu Karla Kálala, nebo v době první republiky přímo institucionalizované. Kosatík si zde všímá i toho, jak odlišně a rozporuplně